

НАЧАЛНО УЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

**ТЕАТЪРЪТ И ОБРАЗОВАТЕЛНОТО ПРЕДСТАВЛЕНИЕ
В ПОДГОТОВКАТА НА БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ**

Росица Пенкова

**THE THEATRE AND EDUCATIONAL PERFORMANCE
IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS**

Rositsa Penkova

***Abstract:** The article deals with the problem of accepting the game culture as a basic feature of the new pedagogical culture and its importance for the professional preparation of the future teachers. A short review of the educational documents based on the issue is done. The use of the educational theater as a methodological device in Bulgarian language and literature education is important for the professional training of future teachers in the formation of cultural competences.*

That is why it is necessary to create teaching techniques that are tailored to the needs of both pedagogical and theatrical interaction. The theatrical forms of interpretation of an artistic work are widely represented in the State Educational Requirements and in the curricula of Bulgarian language and literature.

The aim of this study is to reveal the possibilities of the educational theater to form cultural competences necessary for the pedagogical activity of future teachers.

The application of the educational theater as a method of learning leads to the formation of cultural competences through which the future pedagogue discovers and values the creativity and talent of each child.

Students have been taught to form game-focused culture in order to overcome the fear of appearing in the audience, to improve communication skills, to develop vocal-speaking and plastic skills and to build aesthetic criteria for theater arts.

***Key words:** Educational, theatre, competence, educational performance, empathy*

Въведение

През 2010 г. е приета десетгодишната стратегия на Европейския съюз „Европа 2020“ за растеж и заетост. Нейната основна мисия е създаване на условия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Определени са пет основни цели, които Европейският съюз трябва да изпълни до края на 2020 г. Една от тях е свързана с образованието. Целта е снижаване равнището на незавършващите средно образование под 10% и поне 40% от 30–34-годишните да са със завършено висше образование. Всяка държава, член на Европейския съюз, приема свои собствени национални цели в съответната област. Целите на Република България са конкретизирани в следните параметри: 1) намаляване относителния дял на отпадащите от системата на средното образование под 11%; 2) поне 36% от 30–34-годишните да са със завършено висше образование. Целите, които страните от Европейския

съюз си поставят, са количествени. Институциите се стремят към достигане на по-висок относителен дял на устойчив растеж, а не към структурни реформи и преустановяване на лоши практики¹. Препоръките са основните усилия на България за постигане на целите в сферата на образованието да са насочени към превръщането на образованието (както в училищата, така и в университетите) в способ младежите да се реализират успешно на трудовия пазар. Уточнена е тревожна тенденция за съществуване на проблеми в системата на образованието, на които се дължи прекъсване на връзката между обучението и трудовия пазар².

Според „Европа 2020“ приоритетите в областта на образованието поставят акцент върху учебното съдържание и училищното обучение, върху творчеството, иновациите и предприемачеството. „Иновацията в училище е крайният резултат от иновационната дейност, получила реализация във вид на нов образователен продукт или усъвършенстван процес, използван в практическата дейност“³. Това е определението за нов тип училища, които въвеждат иновативни практики за решаване на организационни и съдържателни проблеми.

Европейската референтна рамка уточнява културните компетентности в наличие на субективни възможности за изразяване на идеи, творчество, емоционално и естетическо съпреживяване на света чрез музика, литература, пластични изкуства; способности за артистичен изказ; причисляване към дадена културна принадлежност; способност за оценка на произведения на изкуството⁴. Уточнено е, че компетентността включва постигане на по-висока степен на свързаност между индивидуалните способности и социалните цели на личността. Компетентността е комбинация от умения, знания, способности и нагласи, желание и умение за учене⁴.

В Национална стратегия за учене през целия живот т. 3.3. Приоритети, 3.3.1. Крачка към нов образователен подход и иновации в образованието и обучението е конкретизирано, че това е „подход, който подпомага развитието на всички ученици и допринася за изграждането на мислещи, можещи и инициативни личности, способни да се справят с промените и несигурността“⁵. Образованието и обучението са насочени към придобиването на ключови компетентности от всички ученици. Всички области на въздействие подкрепят придобиването и непрекъснатото развитие на девет ключови компетентности, между които са социални, граждански компетентности, културна осъзнатост и умения за изразяване чрез творчество⁵.

В изпълнение на изискванията на националната квалификационна рамка на Република България студентът, който предстои да получи образователна степен „професионален бакалавър“ трябва да „притежава и използва детайлни, теоретични и конкретни практически знания“ в изучаваната област, да умее да „прилага професионално знанията и да ползва придобития практически опит чрез нови, нестандартни подходи“, да „ръководи работата в екип и обучава други“, да „намира решения на казуси от социален, морален и етичен характер“⁶.

Този кратък преглед на образователни документи очертава проблема за нова педагогическа култура, в която игровата култура е основен компонент. Макар и да е пренебрегван в подготовката на бъдещите учители през предходните десетилетия, сега овладяването му придобива актуалност. Именно затова изследователите все по-често се съсредоточават върху феномена *игрова компетентност на студентите* и я приемат за много съществен компонент в тяхната професионална педагогическа подготовка. Формирането на игрова компетентност е базирано върху езиковото ядро на личността, което е продукт на целенасоченото, системно предучилищно образование (Петрова 2012: 45).

Образование чрез театър

В диренето на най-подходящата дейност за формиране на игрова култура все по-често изследователите проявяват предпочитания към образователния театър. Неговите възможности за направляване на цялостното развитие на личността, носител на творческа свобода и нравствена извисеност, са заложили в хуманитарните специалности на висшите училища, сред които са специалностите предучилищна педагогика и начална училищна педагогика.

Проблемът за прилагането на образователния театър в съвременните педагогически технологии за обучение по български език и литература, целящи формиране на културни компетентности, е от значение за професионалната подготовка на бъдещите учители. Спецификата на педагогическата дейност налага методическите цели и задачи при подготовката на студентите да се различават

съществено от професионалната подготовка на актьорите. Именно затова е необходимо създаване на технологии за преподаване на учебните дисциплини, които да са съобразени едновременно с потребностите на педагогическото, но и на подходящи елементи от театралното взаимодействие. Театрализираните форми на интерпретация на художествено произведение са конкретизирани в Държавните образователни изисквания и учебните програми по български език и литература.

Внедряването на театрализираните форми в обучението на студентите способства за гравивни изменения в тяхното мислене. То постепенно се превръща в педагогическо мислене. Чрез похвати от театралната дейност индивидуалното мислене на студентите се обогатява чрез и в образи, превръща се във вид игра, която е основна характеристика на творчеството. Създаването и внедряването на образователния театър в педагогическата дейност е обусловено от редица социокултурни и образователни фактори. Установено е, че използването на театъра в системата на образованието и възпитанието води до разкрепостяването на психо-физическия апарат на обучавания, способства за активно усвояване на по-голям обем учебен материал, повишаване на мотивацията, подобряване на взаимоотношенията на студентите в групата и повишава авторитета на бъдещия педагог. В процеса на обучение студентът все по-дълбоко осъзнава себе си, усвоява новия материал леко, активно и креативно.

Образованието чрез театър създава условия за творчество на всеки един. Бъдещият педагог, научен да цени креативността, търси таланта на всяко дете, подпомага всяко дете да преживее множество образи, ситуации, отношения и постъпки. Когато детето среща трудности при театрализирането на литературна творба, част от причините може би трябва да се търсят в недостатъчно добрата подготовка на учителите за провеждане на театрално-образователна дейност. Традиционното репродуциране не може да осигури преобладаването на положителни чувства, които определят личностното поведение за продължителен период от време. Образователният театър, включен в обучението на бъдещите учители, поражда естествено любопитство за реалността на хората около тях.

Нерешените въпроси относно своеобразието на образователния театър и използването му в методическата практика изискват осмислянето му като интерпретация на художествено произведение с театрални средства.

В основата на образователния театър е социално-когнитивната теория.

Когнитивната емпатия е съответствие на две съзнания, което дава психологическото усещане за мисълта на другия. Подобен начин на настройване към друг човек (обучаем) дава възможност да бъде разбрана неговата гледна точка. Когнитивната емпатия учи студентите как да разбират друга гледна точка, какви са моделите за света на детето и дори какви думи да използват или не трябва да използват в общуването с него. С помощта на емоционалната емпатия всеки чувства това, което чувства човекът срещу него. Настройването към емоционалните потребности на учениците означава учителят да може да разчита мимиките, гласа и други невербални знаци за това как се чувстват те във всеки един момент. Този вид емпатия зависи от настройването на учителя към собствените му емоционални сигнали, които автоматично отразяват чуждите емоции. Третият вид, емпатичната загриженост, влиза в действие винаги, когато някой изразява загрижеността си към друг човек. Той намира място тогава, когато един лидер (педагог) показва на хората (учениците), че ги подкрепя така, че те да му се доверят.

Бъдещият учител трябва да притежава и трите вида емпатия. В класната стая се забелязва емпатичната загриженост, емоционалната и когнитивна емпатия, когато учителят съумее да създаде атмосфера, в която учениците се чувстват свободни да проявяват любопитството си. В този смисъл професионалното навлизане на студентите в образователния театър е една от най-ефективните практики за стимулиране на учениците в процеса на обучение.

Днес особено актуални са въпросите, свързани с обучението и възпитанието. Съвременните ученици имат нужда от „учене, което протича на фона на дейности, изискващи правене, дискутиране, преживяване“ (Николаева 2008: 115). В световен план текат процеси, свързани с промяна на представите за целите на образованието и възпитанието. Търсят се нови подходи към образователно-възпитателния процес. В тази връзка особен интерес за образованието представлява театърът като педагогическо средство. Образователният театър означава създаването на сценарий с образователно съдържание, специална предварителна подготовка на учениците и публика, пред която да бъде изигран¹.

Основни принципи на театъра в образованието

Всеки принцип е ръководно начало, изходна точка, от която започва съзнателен, преобразуващ процес, предназначен за реализиране на ясно формулирана цел. С основните принципи на театъра в образованието се допълва и обогатява съществуващата система от педагогически принципи. „Тези принципи не са валидни за обучението въобще, а са валидни само за театрално-игровата дейност и приложението ѝ по отделните учебни дисциплини.“ (Иванова, Дечев 2007: 95). Тези принципи са:

Принцип на индивидуалността, който е свързан с индивидуалната проява, емоционалните състояния, личностната изява, уникалността и неповторимостта на всеки човек.

Принцип за творческата активност в резултат, на който се постига практическа осъществимост и се появява реален продукт: сценарий, кукли, костюми, декори.

Принципът комуникативност е задължителен и изисква да има ясна изразност – вербална или невербална.

Принципът полисензорност разширява и обогатява сетивния опит чрез възприятия, показ, представи, наблюдателност и способност за импровизиране (Иванова, Дечев 2007: 96).

Въз основа на така представените принципи се обновява и обогатява педагогическата технология за провеждане на упражненията по дисциплината „Игрова култура и артистично пресъздаване“. Студентите се поставят в активна позиция. Те изпълняват с желание упражнения за развитие техниката на говора, фонационното дишане, артикулацията, речевия такт, ударението и ритъма. Работата по учебната дисциплина е интегрирана с курса на обучение по литература за деца и чуждестранна литература.

Игровата култура – съществен компонент в професионалната педагогическа подготовка

Образователният театър служи за създаване на ефективна технология за формиране на професионална педагогическа компетентност. Бъдещите учители се учат да създават образователна среда и социокултурно пространство в училище, което включва и умения за ръчен труд – изработка на театрални кукли, реквизит, оформяне на театрален ъгъл в класната стая, подбор на методически материали, на готови сценарии. Овладеват знания за изразните средства на книжовния език, овладяват интонацията, тембъра и силата на гласа, музикално-пластическия образ на словото, както и някои сугестивни умения.

Студентите придобиват умения за поставяне на театрално представление, за методически правилно провеждани репетиции, за вдъхновяване на децата за творчество и импровизация, за използване на театралното изкуство с образователна и възпитателна цел. Развиват способности за усъвършенстване на психофизическия апарат, на постановката на гласа, на техниката на говора, на паметта, на концентрацията на вниманието и формирането на умения да чуват и слушат. Участниците в образователния театър разгръщат творческите си способности за писане на сценарий, за изработка на костюми и декори, за подбор на музикален съпровод и режисура на театрална постановка.

Учебните дисциплини „Игрова култура и артистично пресъздаване“, „Театрално и педагогическо взаимодействие“, „Словесно-изпълнителска дейност“ са в системата за подготовка на бъдещите учители и безусловно са необходими, защото, като се говори за актьорски и учителски талант, става дума за личности, които творят сред хора.

Образователният театър разкрива света в неговата цялост и човека в неговата уникалност. Ето защо е необходимо бъдещите учители да са подготвени за този вид педагогическа дейност. Със средствата на театъра учителят решава откритите проблеми, говори със своите ученици от театралната сцена. Образователната дейност става желана. Тя има не само забавна и развлекателна страна, а решава житейски проблеми и провокира човешки добродетели. Формираните компетенции активно изграждат авторитета на бъдещия учител и уважение към професията. Студентите имат мотивация да внедряват ефективни съвременни образователни практики, основани на опита и преживяното. Съвременните ученици изпитват потребност от „учене, което протича на фона на дейности, изискващи правене, дискутиране, преживяване“, от „по-разнообразни форми на активност”⁵.

Всеки научава много, като наблюдава поведението на околните и им подражава. Ето защо само теоретико-приложната подготвеност на бъдещите учители е недостатъчна. Образователният театър събужда нови интереси и дава поведенческа насоченост. При подготовката на студентите за учителски труд с активно включване на театъра важни стават мотивацията, осъзнаването на смисъла и доказаните резултати. Участието им в образователно представление е проверка доколко са готови

да владеят детската душа, да я направляват и доколко са готови за учителската професия. Само ентузиазъм и усет за театър не са достатъчни за използването му в обучението по български език и литература.

В професионалната подготовка на учителите за началния училищен етап (първи – четвърти клас) от съществено значение е изучаването на индивидуалния игров опит, който децата са усвоили в задължителната предучилищна подготовка. В изследванията си В. Петрова уточнява, че докато играят, децата: „... уточняват своите представи, формират умения за правилно изразяване, развиват своя усет към родния си език. Като изпълняват ролята на наблюдатели, долавят елементите на речта в езика и се учат да ги употребяват.“ (Петрова 2012: 119). Въз основа на опита от изпълнението на двете основни роли (изпълнител и зрител) началният учител продължава образователния процес, като задълбочава детската любознателност към театрализираните игри.

За да се подготвят за успешно реализиране на образователен театър в училище, бъдещите учители е необходимо да усвоят специфично педагогическо майсторство и компетентност за теоретичните и практически аспекти на образователната драма като вариант на интерактивно обучение. Студентите изучават теоретични знания и придобиват практически опит за етапите на подготовка на образователен театър, както и за реализацията на образователното представление. Те трябва да бъдат подготвени за театрално-педагогическа дейност с децата в съответствие с техните възрастови особености и целите на дейността, да влязат в ролята на „...креативния фасилитатор, който от процесите на типичната ситуативност, в която често влизат учениците, стимулира към действия и взаимодействия в нова и надграждаща се игрова действителност и импровизации“ (Василева 2014: 18).

В часовете за упражнения по учебната дисциплина „Словесно-изпълнителска дейност“ студентите от специалност начална училищна педагогика разработват сценарий на образователно театрално представление, което запознава публиката с биографията и творчеството на автора на произведението от художествената литература. Сред любимите творци на студентите е писателят Елин Пелин. Всеки студент разработва свой сценарий, като очертава основната сюжетна линия с подбрано образователното съдържание от творбите на твореца.

Процесът на разработване предразполага бъдещия учител многократно и с наслада да чете и препрочита произведенията на Елин Пелин, за да ги включи в разработваната *драма-история*. Осигурява му разнообразни възможности за съпреживяване на всяка история, за да постигне предварително набелязаните познавателни и афективни цели. Въз основа на индивидуалните сценарии групата изготвя общ сценичен проект.

Изработеният общ сценичен проект включва произведения от различни жанрове: романа „Ян Бибиян“, стихотворните приказки „Дядовата ръкавичка“ и „Трите баби“, както и приказката „Тримата глупаци“. Неговото богато съдържание поражда идеи за реализирането му в неопределен брой различни начини, чрез които се проявяват и разгръщат креативните възможности на бъдещите учители.

Съобразно познавателните и афективни цели студентите включват *драматургични техники* в преподаването (Василева 2012: 1154). Така събуждат интерес към темата и формират нагласа за активност. Драма-техника е сравнително самостоятелен алгоритъм, който предшества драматизирането и го изгражда последователно. Студентите преминават през етапа на предварителната подготовка, репетициите и сценичната изява.

Заклучение

Учебните дисциплини, свързани с образователния театър, способстват за разкриването на творческия потенциал на бъдещите учители. А приложението им в учебния процес в училище води до разгръщане на творческия потенциал на всеки един ученик. Образователният театър позволява решаването на много педагогически задачи, които благоприятстват за формирането на отношенията „учител – ученик – ученици“ и пряко ги ориентират към предизвикателствата в околния свят. По дискретен начин се осъществява направляването на интелектуалното и художествено-естетическото развитие не само на децата и учителите, а и на възрастните (бъдещата публика). Чрез образователния театър се променя цялостната организация на педагогическата дейност, тя се превръща в съвместна, желана и продуктивна и се ръководи от различен тип учител – учител по драма учител, който е „медиатор, консултант и ръководител по време на ролеви игри, в които учениците, импровизирайки, постигат специфични за обучението цели“ (Василева 2014: 19).

Учебните дисциплини, свързани с театралното изкуство, помагат на студентите да преодоляват публичното си притеснение, страха от изява пред аудитория. Подобряват комуникативните им

способности и развиват гласово-говорните им и пластически умения. Бъдещите учители се запознават с особеностите и принципите на театралното изкуство, прилагано в образователния процес. В часовете за упражнения те формират умения за работа в творчески екип, оформят индивидуалния си естетически вкус, като се ръководят от високите естетически критерии на театралното изкуство, изграждат умения за действителен анализ на драматургично произведение и пресъздаване на сценичен образ. Студентите формират увереност при сценична изява, която им е професионално необходима.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Стратегия Европа 2020.** //Strategiya Evropa 2020.

² **Преглед на напредъка на България по стратегия Европа 2020 (юни 2014).** Институт за пазарна икономика. // Pregled na napredaka na Balgaria po strategiya Evropa 2020. (yuni 2014).

³ **Наредба № 9 за институциите в системата на предучилищното и училищното образование. (2015)** // Naredba № 9 za institutsiite v sistemata na preduchilishtnoto obrazovanie (2015).

⁴ **Европейска референтна рамка.** // Evropeiska referentna ramka.

⁵ **Национална стратегия за учене през целия живот.** // Natsionalna strategiya za uchene prez tseliya zhivot.

⁶ **Национална квалификационна рамка на образование** // Natsionalna Kvalifikatsionna ramka na obrazovanie.

ЛИТЕРАТУРА

Василева, Р. (2012). *Как да превърнем класната стая в сцена, на която децата учат драма-техники.* // Педагогика, № 7, 1146–1165. // **Vasileva, R. (2012).** *Kak da prevarnem klasnata staya v stsena, na koyato detsata uchat drama-tehniki.* // Pedagogika, № 7, 1146–1165.

Василева, Р. (2014). *Модел на училищна образователна драма.* София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“. // **Vasileva, R. (2014)** *Model na uchilishtna obrazovatelna drama.* Sofia: Univ. izd. Sv. Kliment Ohridski.

Доронова, Т.Н. (2004). *Играем в театър: Учебно-наглядно пособие.* Москва, Росмен. // **Doronova, T. N. (2004).** *Igraem v teatr: Uchebno-naglyadnoe posobie.* Moskva, Rosmen.

Иванова, Ев., З. Дечев (2007). *Театрално-игровата дейност в началния етап на образование.* Бургас: ДИМАНТ. // **Ivanova, Ev., Z. Dechev. (2007).** *Teatralno-igrovata deinost v nachalniya etap na obrazovanie.* Bourgass: DIMANT.

Николаева, С. (2008). *Неформално образование.* София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“. // **Nikolaeva, S. (2008).** *Neformalno obrazovanie.* Sofia: Univ. izd. St. Kl. Ohridski.

Петрова, В. (2012). *Развитие на речта в предучилищна възраст.* Велико Търново: Слово. // *Razvitie na rechta v preduchilishtna vazrast.* Veliko Tarnovo: Slovo.

Чурилова, Э.Г. (2001). *Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников: Программа и репертуар.* Москва: изд. Центр ВЛАДОС. // **Churilova, E.G. (2001)** *Metodika I organizatsiya teatralizovannoy deyatelnosti doshkolnykov I mladshih shkolnykov: Programma I repertuar.* Moskva: izd. Tsentri VLADOS.

Bolton, Gavin. (1979) *Towards A Theory Of Drama In Education.* London: Longman.

Heathcote, D. (1970). *How Does Drama Serve Thinking, Talking and Writing? – IN: Elementary English.*

Kempe, A. (2011). *Drama and the Education of Young People with Special. Key Concepts in Theatre/Drama Education, London.*